

13. Петришин Г.Р. Соціологія: Навч. посібник. – Тернопіль, 2006. – 299 с.

14. Трус И. Школьники с девиантным поведением: особенности воспитания // Воспитание школьников. – 2002. – №7.

15. Чупров В.И., Зубок Ю.А., Уильямс К. Молодежь в обществе риска Ин-т соц.-полит.исслед. – 2-е изд. – М.: Наука, 2003. – 230 с.

The article deals with the problem of socialization as one of the premises of deviation behavior.

Key word: Insomnia, deviation, norm, socialization, premises, formation, behavior, social desadaptation.

Отримано 17.03.2009

УДК 159.923.2:17.022.1

Л.В. Романюк

ЦІННОСТІ В СТРУКТУРІ ОСОБИСТОСТІ

У статті аналізуються наукові підходи до особистості, цінностей і ціннісних орієнтацій, а також визначаються функції особистості й місце цінностей у її структурі. Приймається положення, що функція особистості полягає у координуванні та спрямуванні саморозбудови людини, людяності по відношенню до іншої людини, суспільства і природи.

Ключові слова: цінності, особистість, структура особистості, ціннісні орієнтації.

В данной статье анализируются научные подходы к личности, ценностям и ценностным ориентациям, а также определяются функции личности и место ценностей в ее структуре. Принимается положение, что функция личности состоит в координировании и направлении саморазвития человека, человечности по отношению к другому человеку, обществу и природе.

Ключевые слова: ценности, личность, структура личности, ценностные ориентации.

Проблема розкриття психологією структури особистості

актуальна з двох причин. По-перше, як справедливо відзначав Р. Кеттел: "... у психології ніколи не відчувалося нестачі в теоріях особистості", що призвело до такої ситуації, коли "невеликі ростки точно сформульованих гіпотез легко губляться у буйних заростях неперевіраних, але грандіозних теорій" [24, с. 3]. По-друге, справедливою можна вважати точку зору Б.С. Братуся, що "найтонша й сучасна підміна – підміна людини особистістю, спроба виведення з неї самої основ людського життя, певний персоніцентризм, успішно насаджуваний і психологією" [6, с. 72].

Метою даної статті є концептуальний аналіз наукових підходів до особистості, цінностей і ціннісних орієнтацій, а також визначення функцій і місця цінностей у структурі особистості.

Упродовж останнього десятиліття з'явилося багато узагальнюючих досліджень, котрі продовжують традицію, на якій наголошує Б.С. Братусь. Серед них фундаментальна монографія

Л. Х'єлла і Д. Зіглера [21]. Ці автори проаналізували: психодинамічний напрям на прикладі теорії З. Фрейда; результати перегляду психодинамічного напрямку А. Адлером і К.Г. Юнгом; Его-психологію і зв'язані з нею напрямки, зокрема, основні положення психосоціальних стадій розвитку особистості за Е. Еріксоном, гуманістичний підхід Е.Фромма, соціокультурну теорію К. Хорні; диспозиціональний напрямок на прикладі творчості Г. Олпорта, Р. Кеттела і Г. Айзенка; біхевіоральний напрямок теорії Б.Ф. Скіннера; соціально-когнітивний напрямок в теоріях А. Бандури і Д. Роттера; когнітивний напрямок в теорії

Д. Келлі; гуманістичний напрямок в теорії особистості А. Маслоу; феноменологічний напрямок в теорії особистості К. Роджерса.

На основі аналізу названих напрямків Х'єлл і Зіглер зробили протилежний Р. Кеттелу висновок, що "теорії особистості – це ретельно вивірені умовиводи чи гіпотези про те, що являють собою люди, як вони поведуться і чому вчиняють саме так, а не інакше" [21, с. 26]. Другу половину ХХ століття ці автори називають "наступом ери персонілогії" [20, с. 587-588].

Підміна людини особистістю простежується, коли Х'єлл і Зіглер відповідають на питання "Що таке особистість?" [21, с. 22]. Відзначивши, що з самого початку в поняття "особистість" було включено зовнішній, поверхневий соціальний образ, який приймає індивідуальність, граючи певні соціальні ролі – якась "личина", суспільна особа, звернена до оточуючих, – вони підсумовують: такий погляд співпадає з думкою сучасного непрофесіонала.

Щодо професіональних визначень, то автори іменують

особистістю “самість” у концепції К. Роджерса, “пропріум” – Г. Олпорта, “життєвий досвід” – Д. Келлі, “риси людини” – Р. Кеттела, “паттерн неперервної взаємодії особи, поведінки і ситуації” у концепції А. Бандури тощо.

Виходячи з відмінностей у наведених тлумаченнях відносно сутності особистості, Хьелл і Зіглер роблять висновок, що її зміст багатозначніший, ніж уявлення первинної концепції “зовнішнього соціального образу”. Особистість несе в собі щось важливіше, істотніше та більш стійке. Спільними для більшості теоретичних визначень особистості вони називають: індивідуальність; абстрактність, яка ґрунтується на висновках, отриманих внаслідок спостереження за поведінкою людини; еволюційний процес розвитку в якості суб’єкта під впливом внутрішніх і зовнішніх чинників; представленість характеристиками, відповідальними за стійкі форми поведінки.

Дуже суперечливий висновок. До цієї думки приводить уже згадуваний нами А. Ребер своєю статтею “Особистість” [5, с. 411-414]. На основі аналізу психодинамічних і психоаналітичних теорій зроблено висновок, що синонімом особистості є характер людини, як і в теорії рис.

Зупинившись на суті біхевіоризму, гуманізму, теорії соціального наuczіння, ситуаціонізму, інтеракціонізму, автор підсумовує, що ці підходи розглядаються як вторинний чинник, виведений на постійності поведінки, – у той час, коли інші процеси є причиною певної поведінки – і, відповідно, поняття особистості не підкріплене сильними аргументами.

Ризикуючи попасти в декілька “десятків нерозважливих авторів” (А. Ребер), вважаємо за необхідне зупинитися ще на деяких визначеннях особистості.

В західній соціології особистість (personality) – це характерні риси окремої людини. Отже “особистість” виводиться з поведінки, тобто чиясь особистість вважається причиною його (її) поведінки [4, с. 377]. Тут, виходячи з теорій типів, теорій рис, психодинамічних і психоаналітичних теорій зроблено висновок, що особистість – це внутрішня “сутність” людини з причинною роллю в поведінці.

Радянські енциклопедії і словники визначали поняття “особистість” як: 1) людину, індивіда – суб’єкта відносин і свідомої діяльності; 2) стійку систему соціально-значущих рис котрі характеризують індивіда як члена того чи іншого суспільства чи спільності. Перше визначення має загальний, філософський зміст, а друге часто використовується психологами.

Такі визначення особистості спрямовують науковців на дослідження зовнішніх характеристик людини та її поведінки. Проте предметом психологічного вивчення особистості є внутрішні психічні процеси, котрі детермінують усі прояви людини.

Головною характеристикою психічного вивчення особистості як процесу, – пишуть К.А.Абульханова-Славська і А.В.Брушлінський – є не просто його розгортання в часі, динаміка, а спосіб детермінації: не одвічна апріорна заданість, спрямованість протікання процесу, а визначається суб'єктом під час протікання процесу. В такому розумінні психічного проявляється онтологічний підхід С.Л. Рубінштейна, власне він виявив екзистенційність психічного [15, с. 664].

Вивчення процесів, які детермінують поведінку, неминуче ставить питання про структуру особистості, що в свою чергу передбачає виділення елементів, котрі її складають [17, с. 454].

Л. Х'єлл і Д. Зіглер наголошують, що проблема структури і, що ще важливіше, природа її організації та вплив на функціонування індивіда, є ключовим компонентом усіх теорій особистості [21, с. 29].

Найпопулярнішим прикладом структурних концепцій вони називають концепцію рис особистості. Г. Олпорт, Р. Кеттел і

Г. Айзенк – три провідних авторитети в царині вивчення рис, вважали, що структуру особистості краще всього схематично подати в термінах гіпотетичних якостей, що перебувають в основі поведінки.

Частина західних психологів аналізували структуру особистості, описуючи її типи, а теорія психоаналізу структурує особистість на трьох рівнях (Id, Ego, Super-Ego).

Дуже конкретну дефініцію особистості сформулював Е. Фромм. “Під особистістю, – пише він, – я розумію цілісність вроджених і надбаних психічних властивостей, які характеризують індивіда і роблять його унікальним” [19, с. 55]. Пояснюючи відмінність між вродженими і надбаними властивостями, він власне й структурує особистість. До вроджених структур відносить темперамент, таланти й усі інші, конституційно задані властивості. До надбаних – характер.

На відміну від Е. Фромма, Г. Олпорт не ототожнює поняття “особистість” та “індивідуальність”, а формулює таку дефініцію: “Особистість – це динамічна організація тих психофізичних систем всередині індивіда, які визначають характерні для нього поведінку і мислення” [23, с. 28]. Він заперечує включення в структуру особистості характеру і темпераменту, чи використання їх як

синонімів. Темперамент він називає “первинним матеріалом”, з якого будується особистість. Характер – оціненою особистістю, а особистість – неоціненим характером. Структура особистості, за Олпортом включає загальні риси та індивідуальні диспозиції. Об’єднуючим стрижнем є пропріум.

Дослідження структури особистості у вітчизняній психології радянської доби пов’язане більше всього з іменами С.Л. Рубінштейна, О.Г. Ковальова, Б.Г. Ананьєва, В.С. Мерліна та ін.

Базуючись на положенні С.Л. Рубінштейна, О.Г. Ковальов описує структуру особистості таким чином: “З психічних процесів на фоні станів утворюються властивості особистості. Властивості характеризують стійкий, відносно постійний рівень активності, характерний для даної людини.” Цей рівень активності визначає ту чи іншу соціальну цінність особистості й складає внутрішні суб’єктивні умови подальшого розвитку індивіда. У процесі діяльності властивості певним чином зв’язуються одна з одною у відповідності з вимогами діяльності й утворюються складні структури, до яких ми відносимо темперамент (система природних властивостей), спрямованість (система потреб, інтересів й ідеалів), здібності (ансамбль інтелектуальних, вольових і емоційних властивостей), характер (синтез відношень і способів поведінки)” [10, с. 44].

Концепція структури особистості Б.Г. Ананьєва видається змістовнішою і конкретнішою. Структуру особистості він розглядає як складову психічної структури людини, яка включає характеристики людини як індивіда, як особистості та суб’єкта діяльності. “... людина як вид (*Homo sapiens*) і як людство (суспільство в його історичному існуванні) складає основу для будь-якого визначення станів кожної окремої, одиничної людини, яка є індивідом, особистістю й індивідуальністю” [1, с. 178].

В наступній своїй роботі Б.Г. Ананьєв пише, “... що статус, ролі і ціннісні орієнтації утворюють первинний клас особистісних властивостей, котрі інтегруються певною структурою особистості. Ці особистісні характеристики визначають особливості мотивації поведінки, структуру суспільної поведінки, які складають ніби другий ряд особистісних властивостей. Вищим інтегрованим ефектом взаємодії первинних і вторинних особистісних властивостей є характер людини, з одного боку, схильності – з другого. Основна форма розвитку особистісних властивостей людини – життєвий шлях людини в суспільстві, її соціальна біографія” [2, с. 219].

В.С. Мерлін, звертаючись до проблеми структури особистості, спеціально підкреслював, що її не можна характеризувати як систему, що складається з різноманітних груп психічних властивостей: темпераменту, характеру, здібностей і спрямованості, тому що “одні з них (властивості темпераменту) – взагалі невластивості особистості; другі – (характер, здібності й спрямованість) являють собою не різні “підсистеми”, а різні функції тих самих властивостей особистості [11, с. 51-52].

Методологічною основою його підходу є твердження, “що особистість – специфічно людське психологічне утворення. І як таке, воно визначається специфічними для людини соціальними відносинами” [12, с. 80]. Система відносин особистості характеризує її активну життєву позицію і спрямованість. Цими відносинами не вичерпується її характеристика. Відносини особистості здійснюються за допомогою специфічних індивідуальних способів дії, а в них проявляються властивості характеру.

Окрім згаданих авторів і проблеми структури особистості в різних аспектах, але переважно в межах діяльнісного підходу, розглядали в своїх працях Л.І. Анциферова, Л.І. Божович, Б.В. Зейгарнік, О.М. Леонтьєв, Б.Ф. Ломов, В.М. М’ясищев, К.К. Платонов, В.М. Русалов і багато інших авторів.

Найдосконалішим, з нашої точки зору, є підхід В.В. Рибалка, який, підсумувавши аналіз наукових даних, вважає за можливе стверджувати, що в основі системної психологічної структури особистості лежать три базових виміри: I – соціально-психолого-індивідуальний – вертикальний; II – діяльнісний – горизонтальний, III – генетичний – віковий (за допомогою якого характеризується рівень розвитку властивостей особистості, її задатків і здібностей на певному етапі становлення індивіда як особистості) [13, с. 118]. Запропонована ним тривимірна психологічна структура особистості має графічну форму.

Значущість цього підходу ще й у тому, що автор розкриває методи різних рівнів аналізу, синтезу та їх конкретизації психологічної структури особистості.

На початку XXI століття наявним фактом є те, що сучасні психологи в структурі проявів особистості виділяють три глобальні складові: 1) індивіда як психосоматичну організацію особистості, яка робить її представником людського роду; 2) персону як соціально-типові утворення особистості створені під впливом соціального оточення; 3) індивідуальність як своєрідне поєднання особливостей, які відрізняють одну людину від іншої. До основних

елементів особистості відносять: темперамент, характер, здібності, спрямованість, а ключовими системоутворюючими ознаками особистості називають: емоційність, активність, саморегуляцію, спонуку – мотив [22, с. 6-8].

З усього вищесказаного можна зробити висновок, що проблематика структури особистості представлена в науковій літературі переважно невпорядкованим нагромадженням самих різноманітних, часто суперечливих одна одній позицій дослідників. Одні з них підмінили поняттям “особистість” людину, інші – її душу (психіку) чи окремі складові психічного. Усе це вказує на складність описання структури особистості й вимагає чіткого вибору методологічних засад дослідження цінностей.

Методологічною основою дослідження становлення цінностей нами обрано гуманістичну психологію, оскільки її предметом вивчення є цілісна людина в її вищих специфічно-людських проявах. Представники цього напрямку підкреслюють, що це орієнтація роздумів про людину і всю наукову діяльність, котра змінює наш образ людини і звільняє психологію від штучних обмежень, накладених на неї тими теоріями, які вже тепер ніби застаріли [29, с. 11]. В гуманістичній психології виділяють два напрями: 1 – індивідуально-центрований, 2 – екзистенціальний. Прибічники першого напрямку (А. Маслоу, К. Роджерс, Ш. Мюллер і С. Джулард) приписують людині певні задані потенції, природу, яка є позитивною за своєю сутністю та актуалізується в процесі розвитку. Найповніше цей підхід сформульований К. Роджерсом. Спрямованість розвитку він називає “тенденцією” до актуалізації, яка притаманна біологічній природі людини, а в процесі життя і спілкування у людини виникає іще одна структура – “Я” (Self), іще одне прагнення – до реалізації цієї структури. Вона не співпадає з біологічною, і вони можуть суперечити одна одній. В тих випадках, коли перша тенденція, з одного боку, і друга – з іншого, виявляються в суперечливому стані, то правда завжди на боці першого. Адже набуте людиною в процесі соціалізації не може покращити, а може тільки спотворити її істинну природу [27, с. 1-24].

Представники екзистенціального підходу наполягають на тому, що однозначно заданої природою сутності в людини немає. Ж.-П.Сартр підкреслює, що існування первинне по відношенню до сутності, тобто людина в кожному мить свого життя сама вирішує, в якому напрямку вона буде розвиватися, і ким вона буде в майбутньому. Вона сама себе створює і “є тільки те, що сама з себе робить” [16, с. 319-344]. Акцентування на самотворчості,

відсутність вроджених структур саморозвитку – квінтесенція екзистенціальної психології. Все, що в житті людини з'являється, породжується її власними виборами і зусиллями.

Т. Грінінг робив спробу згладити виявлену суперечність поглядів. Він писав, що сутність людини створюється її екзистенціальними виборами в процесі становлення, а тенденція до самоактуалізації не єдина, котра закладена в людині і тому вона змушена конкурувати з іншими в процесі самотворення. Людина може відмовитися від самоактуалізації, а може її обрати і тим самим розвиватися [26, с. 1-12]. Тут знову ж таки немає компромісу. Питання про існування вродженої сутності у Т. Грінінга залишається. Цей підхід принципово не відрізняється від особистісно-центрованого.

На особистісно-центрований підхід вплинуло фрейдистське протиставлення Ego і Super-Ego. Так, наприклад, в працях К. Гольдштейна, А. Маслоу, К. Роджерса до кінця 1960-х рр. була присутня думка, що зовнішні соціальні впливи більше гальмують самоактуалізацію людини, ніж їй сприяють. Зокрема, К. Роджерс наполягав, що природі людини притаманне добро, а джерело зла у зовнішній реальності [28, с. 8-9]. В останні десятиліття прибічники особистісно-центрованого підходу розглядають зовнішні чинники як передумови розвитку. Екзистенціалісти значно раніше сформулювали точку зору, що умовою самореалізації є спілкування, діалог з іншою людиною. Із західних авторів ця точка зору найчіткіше розкривається В. Франклом [18] та М. Бубером [7]. Положення В. Франкла – “якщо людина хоче прийти до самої себе, її шлях пролягає через світ” – проходить червоною ниткою через усю екзистенціальну психологію. Людина з миті свого народження постійно взаємодіє з світом, в якому знаходяться потенційні сенси її існування, які вона повинна відкрити, знайти для себе.

Положення прибічників екзистенціалізму про те, що сутнісні характеристики не закладені в людині природою, а формуються в процесі реальної взаємодії людини з світом співпадає з головною ідеєю діяльнісного підходу, сутність якої зводиться до того, що реальна практика визначає формування конкретних психологічних структур, що процес взаємодії з світом первинний по відношенню до структури (Г.С. Костюк, О.М. Леонт'єв, В.С. Мерлин).

Світ наповнений смисловими альтернативами, з яких людина змушена робити вибір і в процесі цього себе саму розбудовує. Так, В. Франкл, критикуючи концепцію самоактуалізації, стверджує, що в людині закладені можливості як для доброго, так і для поганого, приводячи приклад Сократа, який мав усі задатки, щоб стати

талановитим злочинцем. Але він цієї можливості не реалізував. Людина вибирає і вона відповідальна за вибір, які можливості залишати нереалізованими, а які втілювати в життя [25]. Людина може вибрати людяність, а може – і людоїдство. У цьому зв'язку

Е. Фромм наголошує, що людину характеризує прагнення до самотрансценденції, прагнення певним чином утвердитися серед людей і навіть піднятися над ними. І якщо людина з тієї чи іншої причини виявляється нездатною позитивно самореалізуватися, то базова потреба самореалізації зберігається, і людина може самореалізуватися через руйнування, таким чином заявляючи про свою присутність в світі. Сутність людини проявляється у її відкритості для самих різних можливостей [20, с. 146-168].

Як писав М. Мамардашвілі, "... людина не створена природою й еволюцією. Людина створюється. Безперервно, знову і знову створюється. Створюється в історії, за участю її самої, її індивідуальних зусиль. І ось це її неперервне створення й задане для неї в дзеркальному відображенні самої себе символом "образу і подоби Божої" [14, с. 126].

Це безперервне створення, самостворюваність себе як людини, сама здатність і можливість такої самостворюваності передбачає наявність психологічного знаряддя, яке б координувало і спрямовувало процес самостворення. Таким знаряддям у соціально зрілої людини є цінності й ціннісні орієнтації, а точніше між ціннісною системою суспільства в цілому і соціальних груп зокрема та поведінкою людини є комплекс психічних знарядь, серед яких цінності й ціннісні орієнтації є базовими.

В основі цього висновку – гуманістична ідея Г. Олпорта про потенційні можливості розвитку людини. Олпорт пише, що особа – це не тільки те, хто вона є, але й те, якою вона може чи хотіла б бути [23, с. 92]. Він вважав, що становлення зрілості людини – це неперервний процес, який продовжується протягом усього її життя. В ієрархії шести головних рис, які характеризують психологічно зрілу людину, він називає цілісно життєву філософію. Точка зору з цього приводу полягає в тому, що зріла людина є такою тоді, коли має глибоко вкорінений набір цінностей, які служать об'єднуючою основою її життя.

Цінності не виникають на порожньому місці. Кожне суспільство, соціальна група через конкретних осіб селекціонують і трансформують з історично сформованих ціннісних систем ті цінності, котрі виражають їх домінуючі інтереси і цілі. На цьому ґрунті і з цією ж метою вони створюють нові, притаманні їм, загальні та специфічні ціннісні системи, а людина їх певним чином

сприймає.

На сучасному етапі ціннісну категоризацію свідомості особистості визначають як її спрямованість, підкреслюючи, що саме система цінностей особистості є її базою для багатоманітних відношень до дійсності [9, с. 340-341].

Підґрунтям для визначення місця і функцій цінностей можна вважати відношення “людина-людина”, “людина-природа”, “людина-суспільство”, а точніше те, які значення приписує людина природному і соціальному довкіллю, на основі чого їх приписує, як їх оцінює і переживає та на основі чого їх оцінює і переживає.

У науковій літературі простежується специфіка цінностей і ціннісних та особистісних орієнтацій переважно в тому, що цінності – це зовнішні утворення по відношенню до людини, а ціннісні і особистісні орієнтації є її внутрішніми утвореннями. Через цінності та ціннісні орієнтації, – пише словацький психолог Я. Гудечек, – формується і одночасно в них же проявляється відношення людини до світу, відношення, в якому відображається освоєння світу і відбувається самоствердження, саморозкриття сутності людини [8, с. 102].

Ядром особистості вважає особистісні цінності І.Д.Бех, якщо їх внутрішню природу і будову виводити з процесів смислоутворення [3, с. 59]. При цьому зауважує, що його (ядро) можна інтерпретувати як ціннісну етичну орієнтацію, яка забезпечує цілісно-суб’єктивне розуміння окремих актів поведінки людини, а також сприяє (на основі спостереження за поведінкою людини в окремих стандартних ситуаціях) прогнозуванню її поведінки в широкому полі ситуацій.

Цінності вважаються типово соціальним феноменом, яким позначаються предмети, речі, властивості і відношення в реальному світі, ідеї, норми, цілі й ідеали, явища природи і суспільні явища, які створені чи не створені людиною, але спрямовані на соціальний прогрес і розвиток людської особистості.

При такому підході можна виділити функцію формування, збереження чи зміни цінностей людей. Частиною ж свідомого чи несвідомого людини є не цінності, а її ціннісні і особистісні орієнтації. Саме вони визначають, яку позицію займає людина по відношенню до соціального і природного довкілля [8, с. 103].

Приписувана ж цінностям функція мотивації діяльності та поведінки сформульована на методологічному ґрунті реактивного підходу.

З точки зору активного, гуманістичного підходу мотивація й регуляція поведінки є функціями ціннісних й особистісних орієнтацій людини.

Синонімічне тлумачення цінностей та ціннісних орієнтацій і розуміння останніх як особистісних, не виключає думки, що поряд з позитивними можуть існувати негативні цінності, своєрідні цінності-вади. Але ж, якщо в цінності головне – спрямованість на соціальний прогрес і розвиток людини відповідно до її призначення (покликання), то вона не може бути негативною за своїм значенням, а відповідно їй ціннісні орієнтації є виключно позитивними утвореннями.

Інша справа – особистісні орієнтації. Вони можуть бути і негативними. Особистісні орієнтації включають в себе спрямованість як на цінності, так і на вади, які виправдовуються об'єктивною реальністю. Проблема співвідношення ціннісних і особистісних орієнтацій – це своєрідна межа психологічного і етичного, межа реально особистісного і призначення людини в світі. Тут шкала значень простягається від абсолютно негативних значень до абсолютно позитивних з усіма проміжними значеннями цінного і антицінного. Якщо до особистісних орієнтацій людини відноситися як до цілісної системи з етичної точки зору, то вона включає орієнтації як на чесноти, так і на вади.

На основі цього можна зробити висновок, щодо царини ціннісних орієнтацій належить принципи як загальна, головна максима, фундаментальна правда. Вони завжди щось позитивне з точки зору саморозвитку людини в ідеальному варіанті. Особистісні орієнтації – це також щось позитивне з точки зору задоволення потреб усіх рівнів.

У процесі взаємодії людини з світом особистісні орієнтації визначають її реактивність чи проактивність, а ціннісні орієнтації – виключно проактивність. Бути проактивною людиною означає: поведінка людини залежить від її рішень, вона бере відповідальність за своє життя, може підкоряти свої почуття цінностям за особистим вибором, вона ініціює свою життєдіяльність і за неї відповідає.

Узагальнюючи викладене в цій статті, пропонуються такі **висновки**:

Проблема структури і природа її організації та впливу на функціонування особи є головною складовою усіх теорій особистості. Місце цінностей в структурі особистості визначається авторами в залежності від їх методологічного підходу до характеристики особистості в цілому і структури її психічних властивостей зокрема.

В сучасній вітчизняній психології переважає традиційна точка зору, що структуру особистості утворює система її психічних якостей, яка поділяється на чотири групи: темперамент,

спрямованість, здібності та характер. Місце цінностям відводиться в другій групі – серед потреб і мотивів.

Взявши за методологічну основу гуманістичну психологію, особистість можна розуміти як особливий психологічний інструмент, знаряддя, яке належить людині, служить їй поряд з іншими психологічними інструментами та знаряддями. Її функція зводиться до координування та спрямування самобудівництва людини, людяності по відношенню до іншої людини, суспільства і природи. Головною ознакою зрілості особистості, показником міри її соціальності виступають розвинені цінності та ціннісні орієнтації. Їх система утворює вісь свідомості людини, яка визначає рівень сталості та послідовності її дій і вчинків, спрямованості потреб та інтересів. Вони дозволяють відрізнити позитивне від негативного як у її внутрішньому так і в зовнішньому світі, тобто є основою вирішення проблеми вибору. Вибір же – акт свідомий, вільний, відповідальний.

Список використаних джерел

1. Ананьев Б.Г. Избранные психологические труды. – М.: Педагогика, 1980. – Т. 1. – 232 с.
2. Ананьев Б.Г. Психология и проблемы человекознания / Под ред. А.А.Бодалева. – М.: Издательство «Институт практической психологии», Воронеж: НПО «МОДЕК», 1996. – 384 с.
3. Бех І.Д. Проблема особистісних цінностей: стан і орієнтири дослідження // Українська психологія: сучасний потенціал: Матеріали Четвертих Костюківських читань (25 вересня 1996 р.): – В 3-х томах. – К.: Вид-во ДОК-К, 1996. – Т. 1. – 431 с.
4. Большой толковый психологический словарь. – Т. 1 (А – С); Пер. с англ. Ребер Артур.– М.: ООО «Издательство АСТ»; «Издательство «Вега», 2001. – 892 с.
5. Большой толковый психологический словарь. – Т. 2 (П – Я); Пер. с англ. / Ребер Артур. –М.: ООО «Издательство АСТ», «Издательство «Вега», 2001. – 560 с.
6. Братусь Б.С. Образ человека в гуманитарной, нравственной и христианской психологии // Психология с человеческим лицом: гуманистическая перспектива в постсоветской психологии / Под ред. Д.А. Леонтьева, В.Г. Щур. – М.: Смысл, 1997. – С. 67-91.
7. Бубер М. Я и Ты. – М.: Высш. шк., 1993.
8. Гудечек Я. Ценностная ориентация личности // Психология личности в социалистическом обществе: Активность и

развитие личности. – М.: Наука, 1989. – С.102-110.

9. Еникеев М.Й. Общая и социальная психология. – М.: Издат. группа НОРМА-ИНФРА-М, 1999. – 624 с.

10. Ковалев А.Г. Психология личности: Изд. 3 – М.: Просвещение, 1969. – 391 с.

11. Мерлин В.С. Проблемы экспериментальной психологии личности. – Пермь, 1970. – Вып. 4. – С. 3-160.

12. Мерлин В.С. Психология индивидуальности / Под ред. Е.А.Климова – М.: Издательство «Институт практической психологии»; Воронеж: НПО «МОДЭК», 1996. – 448 с.

13. Психологія: Підручник / Ю.Л.Трофімов, В.В.Рибалка, П.А.Гончарук та ін.; За ред. Ю.Л.Трофімова. – К.: Либідь, 1999. – 558 с.

14. Розин В.М. Читая и обдумывая Мамардашвили // Психологический журнал. 1999.– Том 20. – №2. – С.125-129.

15. Рубинштейн С.Л. Основы общей психологии – СПб.: Питер, 1999. – 720 с.

16. Сартр Ж.-П. Экзистенциализм – это гуманизм // Сумерки богов. – М.: Политиздат, 1989. – С. 319-344.

17. Современная психология. – М.: ИНФА-М, 1999. – 688 с.

18. Франкл В. Человек в поисках смысла. – М.: Прогресс, 1990. – 368 с.

19. Фромм Э. Человек для себя / Пер. с англ. с послесл.

Л.А. Чернышевой. – Мн.: Коллегиум, 1992. – 253 с.

20. Фромм Э. Революція надії // Сучасна зарубіжна соціальна філософія / Упорядник В.Лях. – К.: Либідь, 1996. – 384 с. – С. 134-192.

21. Хьелл Л., Зиглер Д. Теории личности (основные положения, исследование и применение). – СПб.: Питер Ком, 1999. – 608 с.

22. Шевандрин Н.И. Психодиагностика, коррекция и развитие личности. – М.: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 1998 – 512 с.

23. Allport G.W. Becoming. Basic Considerations for a Psychology of Personality. – New Haven, 1955.

24. Cattell R.B. The grammar of science and the evolution of personality theory // Handbook of modern personality theory / Eds. R. Cattell, R. Dreger. Washington: John Willey, 1977.

25. Frankl V. Der Mensch vor der Frage nach dem Sinn. Muenchen: Piper, 1979.

26. Greening T. Introduction // Existential Humanistic Psychology / T.Greening (ed.) Belmont: Brooks / Cole, 1971. – P. 1-12.

27. Rogers C. The actualizing tendency in relation to “motives” and to consciousness // Nebraska symposium on motivation / M.R.Jones

(ed.) Vol. 11. Lincoln. NB: University of Nebraska Press, 1963. - P. 1-24.

28. Rogers C. Noes on Rollo May // Journal of Humanistic Psychology. - 1982. -Vol. 22. - № 3. – P.8-9.

29. Severin F. Third force psychology: a humanistic orientation to the study of man // Morgan C., King R. Introduction to psychology. 4th ed. – N.Y.: McGraw-Hill, 1971. (Supplement, p. 1-13), 1971.

30. Frankl V. Der Mensch vor der Frage nach dem Sinn. Muenchen: Piper, 1979.

In given article scientific approaches to a person, values and valuable orientations are analyzed, and also functions of the person and a place of values in its structure are defined. Position is accepted, that function of the person consists in co-ordination and direction person's self-development, humanity in relation to other person, a society and the nature.

Keywords: values, the person, structure of the person, value orientations

Отримано 09.04.2009

УДК 159.98:378.147

О.В.Савицька

ПСИХОЛОГІЧНИЙ СУПРОВІД ПРОФЕСІЙНОГО НАВЧАННЯ ЯК УМОВА ФОРМУВАННЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ГОТОВНОСТІ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У статті обґрунтовано необхідність психологічного супроводу професійного навчання для забезпечення формування психологічної готовності до професійної діяльності. Автор аналізує можливості різних моделей психологічного супроводу та доводить доцільність їх комплексного використання в процесі професійної підготовки практичних психологів.

Ключові слова: психологічний супровід, психологічна готовність до професійної діяльності, професійна підготовка.

В статті обоснована необхідність психологического